
Torgeir Haugen

Societas subjecta

Et essay om menneskelig identitet

Til tross for at såvel identitet generelt som personlig identitet mer spesifikt er omfattende og komplekse begreper som først og fremst har blitt diskutert innafor den analytiske filosofien, er det begrensa hvor mye hjelp det er å hente der for en som ønsker å belyse det man tradisjonelt forbinder med menneskelig identitet. Årsaken er dels at filosofiens behandling av begrepene er for abstrakt, dels at den ikke har noen teori om hvordan menneskelig identitet konstitueres eller kunne beskrives.

La meg illustrere: I den strenge utgaven av analytisk filosofi kreves det mer enn at noe er lik noe annet for at man kan hefte på betegnelsen identitet; dette noe skal være én og samme ting,¹ en oppfatning av identitetsbegrepet som er av fundamental betydning for matematikk og logikk.² I tillegg til denne formen for identitet, som kalles numerisk, opererer den analytiske filosofien med et identitetsbegrep til, kvalitativ identitet: Også her er likheten fullstendig, men samtidig overskrides den numeriske identitetens én-til-én-relasjon til fordel for en relasjon mellom flere, minimum ett noe og ett annet: Det kunne være samme årsmoell av en biltype eller eneggede tvillinger. Personlig identitet er en variant av numerisk identitet, men begrepet rommer det tillegget at identitet vanligvis betraktes som psykisk og fysisk kontinuitet, at identiteten er den samme over tid, altså en numerisk identitet som består over tid, og hvor det som består er en persons fysiske og psykiske trekk.³ Men til tross for at det er sympatisk å betrakte identitet som noe som er spesielt for én person, og det kan være situasjoner hvor spørsmålet om identiteten er den samme over tid er av stor betydning,⁴ fører, som sagt, filosofien oss ikke betydelig nærmere en forståelse av hvordan menneskelig identitet genereres eller hvordan den kunne begrepsliggjøres. Den forutsettes hovedsakelig gitt, nærmest som noe uforanderlig og udelelig som er forskjellig fra andre menneskers identitet.

Vender vi oss til Sigmund Freud og psykoanalysen er situasjonen en helt annen. Her fins det teorier, modeller og begrepsapparater som muliggjør relativt detaljert kartlegging av menneskelig identitet.⁵ Det er derfor gode grunner til å foretrekke psykoanalysen framfor filosofien til tross for at psykoanalysen har blitt kalt en pseudovitenskap av Karl Popper og med fordel kunne vært mindre inkonsistent og spekulativ.⁶ Men det er ingen grunn til å slå ut barnet med badevannet, og det er også mulig gripe fast i psykoanalytisk tankegods uten å kjøpe hele butikken.⁷

Slik jeg ser det, vil den beste måten å skissere psykoanalysens identitets-

forståelse på å gå gjennom Freuds identifiseringsbegrep fordi det rommer en teori om menneskelig identitet som ikke hviler på utdaterte teorier fra andre vitenskaper.⁸ Dermed blir det mulig å imøtekomme den tunge kritikken som har blitt framført mot psykoanalysen av Popper og andre.⁹

Denne teorien består, grovt sagt, i at subjektet formes av omgivelsene og i betydelig grad endrer seg med dem. Det betyr at man istedenfor å skulle betrakte menneskelig identitet som en numerisk identitet som eksisterer over tid, kan anskue den som noe som kolporteres til subjektet fra samfunnet, og i stor grad endres i takt med at samfunnets normer skifter. En opplagt fordel ved en slik teori vil være at menneskelig identitet kan betraktes som ideologisk og verdimessig fundert, og som følge av det kan subjektets identitet historiseres siden det som transporteres til subjektet fra samfunnet vil være historisk betinga. I tillegg kan psykoanalysens begrepsapparat suppleres med modeller og teorier fra human- og samfunnsvitenskapene fordi subjektet overtar normer og idealer fra samfunnet.

Identifisering

Identifiseringsbegrepet spiller en sentral rolle i Freuds forfatterskap – og i videre forstand i psykoanalysen mer generelt, men uten at det får en endelig avklaring eller vies en systematisk framstilling.¹⁰ Mest utførlig er Freuds behandling av begrepet i *Massepsykologi og jeg-analyse* (1921), særlig det korte, men tette kapitlet «Identificeringen», hvor Freud sammenfattende skriver:

at identificeringen for det første er den mest oprindelige form for følelsesbinding til et objekt, at den for det andet ad den regressive vej bliver til en erstatning for en libidinøs objektbinding, så at sige gennem objektets introjktion i jeg'et, og at den for det tredje kan opstå ved enhver ny registrering af et fælleskab med en person, som ikke er objekt for seksualdrifterne.¹¹

Den opprinnelige følelsesbindinga plasseres i ødipuskompleksets forhistorie og illustreres av Freud i far-sønn-relasjonen. Den oppmerksomheten faren blir til del, forklares ved at sønnen tar faren som ideal: «Han ønsker at blive og være som han og at træde i hans sted i enhver henseende».¹² Dette idealet introjiseres, et uttrykk Freud låner fra Sándor Ferenczi, i subjektet og gir opphav til jegidealet, den instansen som i *Jeg'et og det'et* (1923) får betegnelsen overjeg.¹³ Det er en følelsesbinding som forklarer hvordan omverdenen trenger inn i subjektet, hvordan det formes og differensieres.

I det andre eksemplet skjer det en substitusjon mellom en libidinøs objektbinding og en identifisering. Vi befinner oss igjen i ødipus-kompleksets forhistorie. Parallelt med identifiseringa med faren etablerer guttebarnet en objektbinding til mora; det begjærer mora. I likhet med identifiseringa er objektbindinga en tidlig følelsesbinding til et objekt, men dens karakter er annerledes. Forskjellen mellom dem kan uttrykkes på følgende vis: I identifi-

seringa er objektet «det, man gerne vil *være*» mens objektet i objektbindinga er «det, man gerne vil *have*». ¹⁴ Freuds forklaring av hvordan objektbindinga kan regredere til identifisering er tofasa: I sønnens ødipale historie skjer det en fiksering i forhold til mor. «Den unge mand har usædvanlig længe og intenst været fikseret til sin moder i overensstemmelse med Ødipus-komplekset». ¹⁵ Den andre fasen finner sted ved slutten av puberteten: I stedet for at den unge mannen bytter ut mora med et annet seksualobjekt (en annen kvinne), identifiserer han seg med henne. «Han forvandler sig til hende og søger nu efter objekter, som kan erstatte hans jeg for ham, og som han kan elske og pleje således som han har erfaret det gennem sin moder». ¹⁶ Også her er det tale om en identifisering og en påfølgende introjeksjon. Forskjellen består i at identifiseringa finner sted på et langt seinere tidspunkt, og den retter seg mot et tapt objekt, mora slik hun var, med det resultatet at subjektets seksualkarakter endres: «Den forvandler jeg'et på et højest vigtigt punkt, nemlig med hensyn til seksualkarakteren, efter det hidtidige objekts forbillede». ¹⁷

Den tredje varianten er ikke så komplisert som de to andre, fordi identifiseringa her ser helt bort fra «objektforholdet til den kopierede person». ¹⁸ Med det mener Freud at det ikke eksisterer en følelsesbinding til en annen skikkelse. Freuds illustrasjon er en pike på en kostskole som får et hysterisk anfall i anledning av at hun har fått et brev fra sin hemmelige elskede som vekker hennes sjalusi. Dette anfallet overtas av noen av hennes venninner som kjenner til brevet: «Mekanismen er en identifisering baseret på muligheden af at kunne eller ønsket om at ville sætte sig selv i den samme situation». ¹⁹ Venninnene ville også gjerne ha hatt en hemmelig kjæreste og «accepterer under indflydelse af skyldbevidstheden også den dermed forbundne sorg». ²⁰ Freud insisterer på at det ikke er tale om empati fordi denne formen for identifisering også forekommer i situasjoner hvor den sympatien som eksisterer mellom personene, er enda mindre enn mellom kostskolevenninnene.

Sjøl om det er stor forskjell på de tre identifiseringene, tror jeg de fleste vil si seg enig i at likheten er størst mellom de to første fordi påvirkninga i den siste identifiseringa ofte bare er forbigående, mens de to andre virker formende på subjektets identitet. Og siden det som skal stå i fokus i denne sammenheng, er hvordan menneskelig identitet konstitueres, begrenser jeg meg til en gjennomgang av de to første identifiseringene.

Formativ identifisering

Menneskets psykogenese påvirkes på tre avgjørende måter gjennom identifisering: omverdenen sluses inn i subjektet, subjektet differensieres og det etableres en kjønnsidentitet. Verdenen strømmes inn i subjektet ved at subjektet tar noe ytre som forbilde og prøver å være som det: i Freuds eksempel ved at sønnen «ønsker at blive og være som» faren, ved at sønnen identifiserer seg med han. ²¹ «[I]dentifiseringen stræber efter at forme individets eget jeg ligesom det andet, der er taget som 'forbillede',» tilføyer Freud mer generelt. ²² Denne forminga finner sted gjennom to hovedprosesser som jeg har valgt å

kalle mimesis og adaptasjon; mimesis av det man identifiserer seg med og adaptasjon av de normene og idealene som identifiseringsobjektet har. At det er tale om mimesis, kommer i kapitlet som bærer tittelen «Identifisering» fra ovennevnte avhandling, til syne ved at Freud omtaler identifiseringa i vendinger som «jeg'et påtager sig objektets egenskaber». ²³ I tillegg forekommer varianter av ordene imitasjon og kopi to ganger hver: «imiterer», «kopierer», «kopierede» og «imitation». ²⁴ Dessuten er det tydelig i en del av Freuds eksempler, blant annet Dora som kopierer farens hoste. ²⁵

Identifiseringas adaptive moment framgår ved at subjektet tar opp i seg noe utafra og formes av det («påtager sig objektets egenskaber» eller formes av «det andet, der er taget som 'forbillede'»). ²⁶ Ved at sønnen identifiserer seg med faren og datteren med mora, tar de opp i seg foreldrenes normer. I «Om indførelsen af begrebet narcissisme» (1914) beskrives prosessen slik:

Tilskyndelsen til dannelsen af det jegideal, på hvis vegne samvittigheden optræder som vogter, udgik nemlig fra forældrenes kritiske indflydelse, som blev formidlet af stemmen. Til dem har opdragerne, lærerne samt et uoverskueligt, ubestemmeligt mylder af andre personer fra miljøet (medmenneskene, den offentlige mening) i tidens løb sluttet sig. ²⁷

Identifiseringa legger således grunnen til det at noe utafra subjektet sluses inn i det og fører til at det formes av verdenen, i første omgang av far og foreldre, til slutt kan det være vanskelig å skille mellom samfunnets røst og subjektets stemme. Vi har således å gjøre med en identifiseringsform hvor blant annet elementer av det som kan beskrives som en intersubjektiv relasjon (subjektets forhold til foreldre og omgivelser), gjøres intrasubjektiv. ²⁸ Det som dannes i denne prosessen er et overjeg eller jegideal som det het i sitatet ovafor. ²⁹

Men overjeg'et består ikke bare av foreldrenes og samfunnets kritiske røster slik vi kan få inntrykk av gjennom sitatet; det rommer også narsissistiske komponenter: «Narcissismen synes at være forskudt til dette nye ideale jeg,» skriver Freud. ³⁰ Det dette innebærer er at barnets storhetsforestillinger om seg sjøl overføres til overjeg'et. Disse forestillingene er noe barnet har erverva gjennom foreldrenes idealisering eller overvurdering av det:

Der eksisterer således en tvang i retning af at tilskrive barnet alle fuldkommenheder, som en nøgtern betragtning ikke giver nogen anledning til, og i retning af at skjule og glemme alle barnets mangler [...] Barnet skal have det bedre end sine forældre, og det skal ikke være underkastet de nødvendigheder, som man har erkendt som herskende i livet. Sygdom, død, afkald på nydelse og indskrænkning af individets egen vilje skal ikke gælde for barnet. Såvel naturens som samfundets love skal ophøre med at gælde over for det, og det skal virkelig igen blive skabelsens midtpunkt og kerne. *His majesty the baby*, som man engang var i sine egne øjne. Barnet skal opfylde forældrenes ikke realiserede ønskedrømme: det skal blive en stor mand og en helt i faderens sted, og det skal få en prins til gemal som en sen erstatning for den skade, moderen har lidt. ³¹

Som vi forstår, er det foreldrenes egen narsissisme som overføres til barnet («som man engang var i sine egne øjne»).³² Det som transporteres er «foreldrenes ikke realiserede ønskedrømme», deres idealer i ukorrigert form, og de innlemmes i subjektets overjeg.

Gjennom etableringa av overjeg'et påvirkes hele subjektet fordi det etableres en instans i subjektet, overjeg'et, hvis kritiske dom faller dersom subjektet ikke lever opp til overjeg'ets idealer og normer, begger deler innlemma i subjektet via identifisering. I tillegg til denne kritiske rollen står overjeg'et også bak fortrenkninga: «Idealdannelsen er da fra jeg'ets side betingelsen for fortrenkninga». ³³ Det som fortrenkes er drifter som ikke er «*jegacceptable*» – eller mer presist overjeg's-akseptable.³⁴ Hvor driften ifølge Freud til en viss grad påvirkes av realitetsprinsippet (mer om dette seinere) og dermed av bevisstheten, er identifiseringa og overjeg'et i hovedtrekk ubevisste.³⁵ Med overjeg'ets etablering utvides med andre ord det ubevisste domenet i subjektet slik at vi får to ubevisste områder (det'et og overjeg'et) samtidig som vi får et skille mellom noe som er ubevisst fordi det ikke har blitt bevisst, og et fortrent ubevisst. Dette skal ikke forstås dithen at alt som har med identifiseringa og overjeg'et å gjøre, er ubevisst. Som jeg nevnte ovafor, er det bare de driftene som ikke aksepteres av overjeg'et, som risikerer å bli utsatt for fortrenkning. De som godkjennes, kan godt bli bevisste, noe som gjør Freuds formuleringer om jeg'et i *Jeg'et og det'et* mer forståelige, når han hevder at

jeg'et for en stor dels vedkommende dannes gjennom identifiseringer, der afløser besætninger, som det'et har opgivet, og at de første af disse identifiseringer almindeligvis opfører sig som en specifik instans i jeg'et, stiller sig over for jeg'et som over-jeg, mens det styrkede jeg senere kan forholde sig mere resistent over for sådanne identifiseringspåvirkninger.³⁶

I og med at Freud knytter jeg'et opp til bevisstheten, må vi tro at de identifiseringene som i vesentlige trekk konstituerer jeg'et, har blitt bevisste.³⁷ Det innebærer følgelig at jeg'et langt på vei består av overjeg's-akseptable identifiseringer.³⁸ Dermed kan vi konkludere at det i all hovedsak er identifiseringa som former subjektet siden både overjeg'et og jeg'et vokser fram av den. Identifiseringa virker også inn på driften og det'et, dels ved at de driftene som ikke godkjennes, står i fare for å bli fortrent slik at avstanden mellom det ubevisste og bevisstheten øker, dels ved at overjeg'et legger føringer på hvilke drifter som kan nå fram til bevisstheten for å søke faktisk tilfredsstillelse. Av dette forstår vi at identifiseringa også differensierer subjektet.

Men sjøl om subjektet i all vesentlighet er modellert av samfunnet og overtar det vi med Hans-Georg Gadamer kunne kalle dets for-forståelse,³⁹ er det ikke fullstendig identitet mellom samfunnets for-forståelse og overjeg'et og dermed heller ikke mellom omgivelsene og subjektet. Årsaken er at overjeg'et har (hatt) mange rollemodeller, hvorav ikke alle lever opp til samfunnets normer og idealer. Freud uttrykker det på dette viset i *Massepsykologi og jeg-analyse*: «Hver enkelt er en bestanddel af mange masser, bundet til mange sider gennem

identifisering, og har oppbygget sit jegideal etter de mest forskjelligartede forbilleder». ⁴⁰ Hvis disse identifiseringene er for disparate, kan de i værste fall føre til multippel personlighet. ⁴¹

Jeg innleda gjennomgangen av den formative identifiseringa med å si at identifiseringa også er bestemmende for kjønnets identitet. ⁴² Dette er ikke noe som formuleres eksplisitt av Freud. Men det vil være en logisk konklusjon av hva han skriver om identifisering. Som vi husker, plasserte Freud identifiseringa i ødipus-kompleksets forhistorie. Det gjør han også med objektbindinger av tilknytningstypen (det vil si seksualdriftene), og han omtaler dem slik: ⁴³ «Han [sønnen] fremviser altså da to psykologisk forskjellige bindinger: til moderen en rent seksuel objektbesætning, til faderen en identifisering med denne som forbillede». ⁴⁴ For datteren er det omvendt. Siden dette mønsteret brytes hos den homofile, må det bety at det består hos heterofile. Hvis vi forblir i mannens perspektiv, er den eneste endringa i forhold til seksualobjektet for den heterofile at mora «udskiftes med et andet seksualobjekt», underforstått en annen kvinne, etter latensperioden, og etter puberteten om vi skal tro Freud. ⁴⁵ Mora fungerer således som støpeform, i betydninga kvinne, for valg av kjønnsobjekter videre i livet. Sammenholder vi så dette igjen med det at den homofile ved å identifisere seg med mora også «elske[r] og pleje[r]» seksualobjektet «som han har erfaret det gjennom sin moder», vil det være en opplagt slutning at identifiseringa med faren fungerer på samme vis: at sønnen ved å identifisere seg med faren, erverver mønstre for hvordan han skal forholde seg til seksualobjektet. ⁴⁶ For datteren vil det være likeens, med det unntaket at mor er identifiseringsobjektet.

Vi kommer til samme resultat dersom vi tar utgangspunkt i Freuds forsøk på å skille identifiseringa fra den seksuelle objektbindinga ved å tildele dem hver sin modalitet: *være* versus *ha*. Subjektet vil være som identifiseringsobjektet, mens seksualobjektet er noe subjektet vil ha. I *Drømmetydning* (1900) omtaler Freud sågar det å identifisere seg med en person som det å sette «sig i dennes sted». ⁴⁷ Det ville være besynderlig hvis det å være som, det å sette seg i en annens sted, skulle gjelde på alle andre områder enn den kjønnslige. Man kunne også tilføye at kjønnsidentiteten langt på vei er kjennetegna gjennom det man er, ikke bare det man vil ha. Siden identifiseringa ikke stopper ved foreldrene, men retter seg mot oppdragerne, lærerne og i siste instans samfunnet, må vi tro at det samme gjelder på kjønnsidentitetens område. Altså må vi regne med at slik mor for sønnen fungerer som matrise for seinere valg av seksualobjekt, vil også far være en sjablong for videre identifiseringer i forhold til hvordan man er som kjønnsvesen. ⁴⁸ Kjønnsidentiteten både avhenger av den seksuelle objektbindinga og identifiseringa, hvor datteren begjærer far og identifiserer seg med mor og vice versa. Man kunne også forestille seg forholdet mer radikalt og mer i tråd med Edvard Westermarcks avvísning av at det fins noe ødipuskompleks gjennom å si at det er identifiseringa som bestemmer kjønnsidentiteten helt og holdent, at identifiseringa også legger grunnen for det seksuelle objektvalget. ⁴⁹ Det er jo dette som ligger innebygd i Freuds utsagn om den mannlige homoseksualitetens genese: Sønnen ikke bare

identifiserer seg med mora; han begjærer det samme som henne, det vil si seg sjøl slik hans mor begjærte han. Således kunne maskulinitet og femininitet og normer og mønstre forbundet med disse verdifærene, betraktes som noe som overføres til subjektet gjennom identifisering. Men slik subjektet i allmennhet har hatt ulike rollemodeller opp igjennom oppveksten – sågar med patologisk resultat, kan også kjønnsidentiteten være i konflikt med samfunnets moralitet og andre verdsett i subjektet.

Drift og identifisering

Freud prøver hele tida å forklare identifiseringa i forhold til hans mer allmenne modeller for psyken ved å relatere den til seksualdriften (objektvalg, objektbesetning, objektbinding av tilknytningstypen som den også heter i *Massepsykologi og jeg-analyse*), men uten å lykkes. Dette kommer blant annet til uttrykk i at Freud hevder at identifiseringa oppstår både før, samtidig og etter seksualdriften.⁵⁰ Den samme ubestemmeligheten gjentar seg når Freud påstår at identifiseringa «opptræder som et derivat fra den første *orale* fase i libidoorganisationen», fordi såvel sjøloppholdelsesdriftene som seksualdriftene, som vi skal se, har samme genereringspunkt.⁵¹ Freud må da også innrømme at han ikke ser seg i stand til å gjøre rede for forholdet mellom identifiseringa og seksualdriften innafor hans mer overordna psykologiske system: «Det er langt vanskeligere at anskueliggøre denne forskel metapsykologisk,» bemerker han om forskjellen mellom farsidentifisering og farsobjektvalg.⁵²

Hva er det som skaper slike vansker for Freud, og gjør at han – utover det å tildele seksualdriften og identifiseringa hver deres modalitet (ha og være) – verken er i stand til å skissere en grunnleggende modell for identifiseringa, å la den han risser opp for seksualdriften, eller for relasjonen mellom seksualdriften og identifiseringa? Svaret kunne være at identifiseringa volder problemer for hans driftsmodell, altså at det er noen svakheter i den teoretiske konstruksjonen. Vi skal her ha in mente at denne driftsmodellen er direkte avleda av Freuds modell for psyken. Den er således modellert over sjølve fundamentet for hans teoretiske byggverk. La oss derfor se på hvordan Freud forestiller seg psyken og driften.

I kapittel sju i *Drømmetydning* framstiller Freud psyken som et refleksapparat som er i stand til å persipere indre og ytre stimuli (stimuli som stammer fra henholdsvis kroppens indre eller ytre, det vil si stimuli som kommer til kroppsoverflaten fra omverdenen), erindre dem og sende ut signaler til legemet slik at det kan respondere på disse stimuliene med motorisk aktivitet:

Al vor psykiske virksomhed udgår fra (indre eller ydre) stimuli og ender i innervationer. Vi tilskriver dermed apparatet en sensorisk og en motorisk ende: ved den sensoriske ende befinder der sig et system, der modtager perceptionerne, ved den motoriske ende et andet, der åbner sluserne til den motoriske aktivitet.⁵³

Apparatet er styrt av to prinsipper som i henholdsvis *Hinsides lystprincippet*

(1920) og «Formuleringer om de to prinsipper for psykiske prosesser» (1911) får navnene konstansprinsippet og lystprinsippet, to prinsipper som Freud, om enn i en noe annerledes tapning, overtar fra Gustav Theodor Fechner.⁵⁴ Det at refleksapparatet er styrt av konstansprinsippet, innebærer at det «bestræber sig på at holde den spændingskvantitet, der er til stede i det, så lav som muligt eller i det minste konstant,» heter det i *Hinsides lystprinsippet*.⁵⁵ Lystprinsippet dominans av psyken betyr at den vil søke å oppnå lyst og unngå ulyst: «Disse prosesser stræber efter at opnå lyst, og den psykiske aktivitet trækker sig tilbage fra de akter, som kan vække ulyst,» bemerker Freud om primærprosessene og deres «højeste tendens» som er lystprinsippet, i «Formuleringer om de to prinsipper for psykiske prosesser».⁵⁶ Om forholdet mellom dem får vi i *Hinsides lystprinsippet* vite at «[L]ystprinsippet kan udledes af konstansprinsippet».⁵⁷

Dermed kan Freud likestille spenning med ulyst, mens reduksjon av spenning ekvivaleres med lyst. Freud uttrykker det slik i *Drømmetydning*: «[O]phobning af excitation [...] føles som ulyst og sætter apparatet i virksomhed med henblik på at gentage tilfredsstillelsesoplevelsen, ved hvilken formindskelsen af excitation føles som lyst».⁵⁸ Men ikke all spenning skaper ulyst i psyken og heller ikke all reduksjon av spenning fører til lyst; det er utelukkende spenning generert av indre stimuli som avler ulyst og reduksjon av den som forårsaker lyst. Årsaken til at ytre stimuli ikke er i stand til å skape ulyst, kan forstås både psykologisk og biologisk.⁵⁹ Det kan være på sin plass å minne om at når Freud omtaler eksterne persepsjoner som kunne skapt spenning i psyken, refererer han til noe faretruende eller smertefullt.⁶⁰ Den psykologiske forklaringa kunne være at psyken ikke vil innlemme eksterne spenningskapende stimuli: «Som resultat af ulystprinsippet er det første Ψ -system da fuldstændig ude af stand til at trække noget ubehageligt ind i tankesammenhængen. Systemet kan kun ønske» (et Ψ -system er en av apparatets bestanddeler),⁶¹ og ønsket beskrives som en «fra ulysten udgående og på lysten sigtende strømning i apparatet».⁶² Den biologisk funderte begrunnelsen er at legemet vil fjerne seg fra stimuliet. I «Drifter og driftsskæbner» (1915) formulerer Freud det på følgende vis: «De ydre pirringer stiller kun den ene opgave at trække sig bort fra dem. Dette sker så gennem muskelbevægelser, hvoraf én til sidst når målet».⁶³ Dersom handa kommer borti noe veldig varmt, vil man automatisk rykke den til seg. Det Freud beskriver er refleksbevegelsen sjøl om det ikke sies eksplisitt.⁶⁴

Situasjonen er annerledes med indre persepsjoner fordi man ikke kan flykte fra det som skaper spenninga: «Men situationen forbliver uforandret, thi den fra det indre behov udgående excitation er ikke en momentan, men en kontinuerligt virkende kraft,» skriver Freud i *Drømmetydning*.⁶⁵ Ytre stimuli virker med en momentan kraft og etterlater ingen spor i psyken i motsetning til indre som presser kontinuerlig på apparatet:

Det sultne barn skriger eller spræller hjælpeløst. Men situationen forbliver uforandret [...] En forandring kan først ske, når der på en eller

anden måte (for barnet ved fremmed hjelp) erfares en «tilfredsstillelse-oplevelse», der ophæver den indre stimulus. En væsentlig bestanddel af denne oplevelse er, at der opstår en vis perception (næringen i eksemplet), hvis erindringsbillede fra nu af forbliver assosieret med hukommelses-sporet af den excitation, behovet fremkaldte. Så snart dette behov optræder næste gang, vil der, takket være den etablerede tilknytning, resultere [*sic.*] en psykisk impuls, som vil søge atter at besætte erindringsbilledet af denne perception og atter at fremkalde selve denne, altså i grunden retablere den første tilfredsstillelsessituation. En sådan impuls er det, vi kalder for et ønske; perceptionens genoptræden er ønskeopfyldelsen, og den fulde besætning af perceptionen er den korteste vej fra behovets fremkaldelse til ønskeopfyldelsen.⁶⁶

Reduksjonen av spenninga (sulten) inntreir idet subjektet (spedbarnet) tilføres et ekstern objekt (mat), og det oppleves som lyst. Via disse grepene får vi en konstruksjon hvor ulyst bare kan produseres av indre stimuli, og lyst bare kan oppstå gjennom å oppheve den indre ulysten, den indre spenninga. Eksternt generert ulyst fins ikke, og lysten er et sekundært fenomen.

Allerede her støter vi på to grunnantakelser som det kan stilles spørsmålstegn ved: at psyken vil holde spenningsnivået så lavt som mulig eller i det minste konstant, og at lyst utelukkende består i reduksjon av spenning skapt av indre stimuli. For eksempel vil lyst ofte være forbundet med økning av spenning; det være seg seksuell spenning eller at man er opprømt. Lyst kan også oppleves gjennom ytre spenningsreduksjon, noe Edmund Burke tydelig har demonstrert i sin utlegning om det sublime i *A Philosophical Enquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and Beautiful* (1757), hvor såvel smerten og farens opphør i noen situasjoner er en kilde til «*Delight*».⁶⁷ Dessuten fins det lyst som er primær, i betydninga noe som ikke er et resultat av en spenningsreduksjon. Til denne lystkategorien kunne man nevne såvel berøring av egen hud som ens genitalier – noe Freud fra tid til annen også innrømmer.⁶⁸ I det hele tatt vil hele kroppsoverflatens møte med omverdenen på visse måter være lystframkallende. Utover huden og kjønnsorganet, gjelder det særlig lukt, smak, lyd og visuelle inntrykk. Når jeg skriver visse måter, er det for å understreke at det fins møter med omgivelsene som er ulystbetona og at denne lysten kan undergå revisjoner; den lærer.

Ved nærmere ettertanke lar heller ikke sondringa mellom ytre og indre perspsjoner seg opprettholde – til tross for at man lett kan gjenkjenne refleks-bevegelsen i møtet med noe smertelig eller ubehagelig. Hvis vi tar utgangspunkt i de tre sensoriske stimuliene Freud sjøl nevner: sult (indre), frykt (ytre) og smerte (ytre/indre), vil vi oppdage at den forskjellen Freud tildeler dem, oppløser seg: Det voksne subjektet vil ha like lite problemer med å skaffe seg næring som det å flykte fra noe faretruende, om situasjonen tillater det. Dersom den ikke tillater det, vil begge deler skape en vedvarende spenning hos subjektet.⁶⁹ Skifter vi fokus til spedbarnet, blir bildet enda klarere: Det vil være like hjelpeløst overfor ytre som indre stimuli. Den logiske slutninga av dette

vil være at ytre stimuli vil kunne påvirke psyken samtidig som indre ikke behøver å gjøre det. Innen jeg fortsetter den kritiske gjennomgangen av Freuds psykiske modell, behøver vi et visst innblikk i hvordan den og driften forholder seg til hverandre.

Dersom vi vender oss til «Drifter og driftsskæbner», forstår vi at indre stimuli er det samme som driftspirring, at det er driften som skaper spenning i psyken: «Driftspirringen stammer ikke fra yderverdenen, men fra organismens eget indre,» skriver Freud og tilføyer: «Vi kan med et bedre uttrykk kalde driftspirringen for 'behov'. Det, der ophæver dette behov, er 'tilfredsstillelsen', som kun kan opnås ved en passende (adækvat) ændring af den indre parringskilde».70 Endringa av parringskilden består mer presist i «ophævelse af parringstilstanden ved driftskilden», og opphevinga av parringa har vi nettopp lært består i å tilføre noe ytre, som mat, og oppleves som lyst.71 Med andre ord er driftens lyst lik den eneste lysten som fins for Freud; den er en sekundær lyst, et resultat av at driftspirringa opphører, og avhengig av et eksternt objekt for å fjerne spenninga – en konstruksjon som vi har erfart at det kan reises en rekke innvendinger mot. Men hvordan forholder seksualdriften seg til den allmenne driftsmodellen?

Seksualdrift

Det svaret Freud gir er det samme som for hvordan psyken knyttes til objekter utafør den, altså hvordan psyke og omgivelser bindes opp til hverandre, og det illustreres nesten alltid gjennom det diende spedbarnet – skjønt det sjelden sies direkte. I det gjengitte ernæringsstatet het det at det sultne barnet skreik og sprella hjelpeløst, en tilstand som først blei oppheva når det erfarte en tilfredsstillelsesopplevelse. Denne tilfredsstillelsesopplevelsen var forbundet med mat («næringen i eksemplet»), og den foregikk «ved fremmed hjelp».72 Hvis vi setter inn det som underforstås med næring og fremmed hjelp, får vi melk og mor. Dermed har vi aktørene (spedbarn, mor) og objektet (melk) i transaksjonen.

I *Drømmetydning* får vi vite at barnets første gjentakelse av tilfredsstillelseserfaringa er hallusinatorisk:

Den første ønsken synes at have været en hallucinatorisk besætning af tilfredsstillelseserindringen. Men denne hallucination viste sig, hvis den da ikke skulle fastholdes lige til udmattelse, at være utilstrækkelig til at hidføre behovets ophør, altså den med tilfredsstillelsen forbundne lyst.73

Det gjenkaller i erindringa det objektet som oppheva spenninga. Men med sulteksemplet i minne forstår vi at det kan det ikke fortsette med fordi det ville føre til dets død. Derfor må det innføres et sekundært system i Freuds refleksapparat som sikter mot å få tak i objektet i virkeligheten.74

I stedet måtte det psykiske apparat beslutte at danne en forestilling om de reale forhold i yderverdenen og stræbe efter den reale ændring. Dermed var

der indført et nyt princip for den sjælelige aktivitet. Det drejede sig ikke læn- gere om, hvad der var behageligt, men derimod om, hvad der var reelt, også selv om det skulle vise sig at være ubehageligt,

kommenterer Freud i «Formuleringer om de to prinsipper for psykiske processer». ⁷⁵ Dette nye prinsippet kaller han realitetsprinsippet og beskrivelsen av det svarer til omtalen av sekundærprosessen i *Drømmetydning*; sekundær- prosessens 'høyeste tendens' skulle med andre ord være realitetsprinsippet. ⁷⁶ Primærprosessen ditto er derimot lystprinsippet, og overgangen fra hallusina- torisk til faktisk tilfredsstillelse burde bety at vi beveger oss fra lystprinsippet til realitetsprinsippet.

For å forklare dette sekundære systemet innfører Freud et sett drifter «welche die Selbsterhaltung des Individuums zum Ziele haben,» får vi vite i «Die psychogene Sehstörung in psychoanalytischer Auffassung» (1910), og de nøyer seg seg ikke med å gjenkalle objektet i erindringa. ⁷⁷ Disse jeg- eller sjøl- oppholdelsesdriftene står i en særlig relasjon til seksualdriftene fordi seksual- driftene oppstår i forlengelse av dem. I «Om den allmänna tendensen till ned- värdering inom kärlekslivet» (1912) uttrykkes det slik: «sexualdrifterna finner sina första objekt i anslutning till jagdrifternas värderingar, precis så som de första sexuella tilfredsställelsena erfars i anslutning till de kroppsfunctioner som är nödvändiga för att upphålla livet». ⁷⁸

I og med installasjonen av jegdriftene og steget fra primærprosess til sekundærprosess forskyves lysten som erindringsobjektet har blitt til del etter at det faktiske objektet har oppheva den indre spenninga, til det faktiske objektet, noe som også medfører at dette objektet blir et seksualobjekt fordi seksualdriften oppstår i tilknytning (*anlehnung*) til sjøloppholdelsesdriften: «Da den første seksualtilfredsstillelse endnu var forbundet med nærings- optagelsen, havde seksualdriften i moderbrystet et seksualobjekt uden for individets egen kropp» som det står i *Tre afhandlinger om seksualteori* (1905). ⁷⁹ Siden dette skjer, som vi har berørt tidligere, «ved fremmed hjelp», gjennom moras amming av barnet, vil den lysten som tilskrives melka og brystene, også tildeles mora. ⁸⁰ Slik blir hun barnets første seksualobjekt: «Tilknytningen viser sig imidlertid fortsatt ved, at de personer, som har med barnets ernæring, pleje og beskyttelse at gøre, også bliver de første seksualobjekter, altså i første række moderen eller erstatningen for hende,» skriver Freud i «Om indførelsen af begrebet narcissisme». ⁸¹ Dermed har vi fått den klassiske freudianske kon- stellasjonen hvor barnet begjærer mor.

Det som skurrer i denne konstruksjonen er at Freud lar seksualiteten, som i *Udkast til en videnskabelig psykologi* (utgitt i 1950, men skrevet i 1895) er et eget behov, ⁸²

altså en spesifikk indre spenning forskjellig fra sulten, oppstå i forlengelse av et annet behov og en annen drift (sjøloppholdelsesdriften). Hvis vi tar det siste først, havner vi i en situasjon hvor seksualdriften skulle vokse fram av en drift som er underlagt realitetsprinsippet. Dette lyder merkelig når Freud samtidig i «Formuleringer om de to prinsipper for psykiske processer» skriver at «sek-

sualdriften holdes tilbake i sin psykiske utvikling og meget lengere *forbliver* under lystprinsippets herredømme». ⁸³ Som vi forstår, er seksualdriftene i utgangspunktet og et godt stykke inn i individets liv underlagt lystprinsippet, et prinsipp vi har registrert eksisterer forut for realitetsprinsippet og tilhører et mindre avansert psykisk apparat enn sekundærprosessen, nemlig primærprosessen. Hvordan skal noen drifter som er beherska av lystprinsippet og primærprosessen, vokse fram av drifter som er styrt av realitetsprinsippet, som sjøloppholdelsesdriftene er? Det lyder ikke videre overbevisende. Konstruksjonen skaper også betydelige problemer for Freud fordi seksualdriftene har så vanskelig for å lære; de realitetsorienteres ikke:

Lystprinsippet bliver imidlertid længe ved med at være den arbeidsmåte, der gælder for de mindre 'lærenemme' seksualdrifter, og det forekommer atter og atter, at det enten ud fra disse drifter eller i jeg'et selv tager magten over realitetsprinsippet til skade for hele organismen,

påpeker Freud i *Hinsides lystprinsippet*. ⁸⁴ Freud tvinges da også til å postulere enda en type drifter (dødsdrifter) i samme avhandling fordi seksualdriftene ikke oppfører seg som de burde i forhold til hans modell.

Hva kan være bakgrunnen til at Freud velger å la seksualdriften oppstå i tilknytning til sjøloppholdelsesdriften istedenfor å la den oppstå av et eget behov når den første løsninga både skaper problemer i forhold til den psykiske modellen og det tydeligvis er en rekke empiriske forhold som ikke stemmer overens med modellen, og gjør at Freud må innføre nok en driftstype for å redde sitt teoretiske byggverk? Dersom vi ser bort fra tidspunktet for modellens tilblivelse, hvor man forsøkte å avgrense seksualiteten til forplantningas tjeneste, men samtidig var dypt fascinert av den i kunst (dekadansen) og vitenskap (ikke bare legevitenskapen og psykiatrien, men også i evolusjonsteorier som rakk utover biologien til historie og samfunn), ⁸⁵ får vi et mulig svar om vi forfølger ideen om at seksualdriften oppstår av et sjølstendig behov.

Den generelle formelen som Freud gir oss for driften, er at driften er et behov (en biologisk generert indre spenning) som søker tilfredsstillelse (opphøving av parringa), og det objektet som gir tilfredsstillelse blir et lystobjekt, et driftsobjekt. Overført til seksualdriften skulle det bety at det må eksistere et seksuelt behov før vi kan få en seksuell drift, og den vil – hvis vi bruker sulten som mal – rette seg mot det eksterne objektet som opphever behovet. Om Freud hadde anvendt denne likninga på psykogenesen og begrensa sine fortolkninger til eksplisitt seksuell atferd, ville han tidligst ha kunnet postulere et seksuelt behov når barnet er omkring halvannet år og begrunne det med de mange barna som i denne alderen begynner å undersøke sine kjønnsorganer, hvorav noen også masturberer – en interesse som i regelen opphører etter en kort periode. ⁸⁶ En enda mer plausibel forklaring ville være å si at et seksuelt behov først opptrer idet vi kommer til puberteten med den seksuelle modninga som finner sted i denne fasen av individets liv, at den tidlige genitale seksualiteten bare er lyst på stedet, lyst ved berøring av egne genitaler, gjerne parra med

oppdagertrang, men uten at det eksisterer en indre seksuell spenning. Dermed er det ikke sagt at onani ikke kan forekomme av andre årsaker.⁸⁷

Begge disse løsningene ville imidlertid skapt vansker for Freud fordi den genitale lysten verken er avhengig av et eksternt objekt eller fremmed hjelp for å få tilfredsstillelse; den behøver heller ikke oppstå i forlengelse av en indre spenning. Seksualitetens fundering, slik den empirisk lar seg iaktta, faller således utafør Freuds driftsformel og lar seg følgelig ikke forstå via det psykiske apparatet. Ikke engang i puberteten er tilnærminga mellom kjønnene vanligvis så kontant som paradigmeeksemplet (sulten) overført til seksualiteten skulle tilsi, at det oppstår et seksuelt behov, en seksuell spenning som oppheves seksuelt av en annen kvinne eller mann og slik gjør dem til seksual-/driftsobjekter. Tilnærminga er mer famlende og først og fremst av fantasimessig karakter.

Det kan være at dette er en av grunnene til at Freud innfører en pregenital seksualitet og lar den oppstå i tilknytning til sjøloppholdelsesdriftene, og da særlig sulten. For da går modellen tilsynelatende opp.⁸⁸ Men som vi har sett, tåler den ikke grundigere eksaminasjon, og den øver vold på empirien. Freud blei derfor også tvunget til å ta utgangspunkt i noen få spesielle patologiske tilfeller samt antropologisk materiale for å bestyrke at det overhodet fantes en pregenital seksualitet. I tillegg blei han nødt til å innsette flere hjelpehypoteser (at seksualdriften oppstår i tilknytning til sjøloppholdelsesdriftene, innføringa av dødsdriftene) slik at det mindre kritiske øyet ikke skulle se at kabalen ikke gikk opp. Derfor vil budet mitt være at vi forholder oss kritisk til driftsbegrepet og refleksapparatet hos Freud – det vil si den psykiske modellen som sådan – og anskuer relasjonene mellom subjekt og objekt mindre mekanistisk (at det er det faktiske objektet som opphever spenninga, og det som tilveiebringer det som blir et driftsobjekt) og simpelt (at lyst bare er reduksjon av spenning, en spenning som er generert av indre stimuli). Det som fortsatt er verdifullt med driftsbegrepet til Freud er at han forbinder biologi og psykologi og lar en reduksjon av spenning et sted virke befriende for hele psyken, noe man godt kan gjenkjenne enten denne reduksjonen er av biologisk (mat, seksuell utløsning) eller psykisk (løsning av et problem) karakter.

Hvordan kunne en slik ikke-simpel og ikke-mekanistisk modell for forholdet mellom et subjekt og et objekt se ut? Jeg tror vi kommer bedre av sted om vi betrakter forholdet mellom subjekt og objekt som en begjærrelasjon, og at begjæret overføres til subjektet gjennom identifisering.

Identifisering og begjær

Som jeg beskrev innledningsvis, overtar subjektet foreldrenes og omgivelsenes normer og idealer gjennom identifisering. Disse verdsettene vedrører ikke bare subjektets væren; de dreier i like stor grad om hva subjektet vil ha. For subjektet vil ikke bare være som forbildet: Det vil også ha det som den man vil være som, har. Denne prosessen med å imitere og adaptere trekk fra ytterverdenen starter veldig tidlig i barnets utvikling, og kan minst gis to begrunnelser: at subjektets utvikling og overlevelse foregår ved fremmed hjelp og

mestringslyst. Gjennom foreldrenes pleie, lek og disiplinering av barnet bindes det opp til dem; tar dem som idealer, og vil være som dem. Men disse bindingene er ikke seksuelle.⁸⁹ Bindingene til foreldrene er da også mer motstandsdyktige mot tidas tann enn andre bindinger, som fluktuerer over tid – kanskje tydeligst gjennom moten. Hva vi mener, føler og syns er vakkert, vil – sjøl om man etter ungdommen er mindre tilbøyelig enn tidligere til å skifte stil og holdning – endre seg opptil flere ganger før ens smak blir bortimot totalt uelastisk. Men la oss se om vi ikke kan innkretse noe nærmere hvordan denne prosessen foregår ved å kaste et blikk på Freuds forståelse av mestring.

Det Freud kaller «bemægtigelsesdrift», men som kunne betegnes mestring, beskrives i *Hinsides lystprinsippet* i forbindelse med «Fort»-«Da»-leken (barnets iscenesettelse av moras forsvinning og tilbakekomst gjennom lek) blant annet som en måte å forandre noe ulystbetona til noe lystfylt, og den knytter an til identifiseringa gjennom barnets mimesis av omgivelsene (repetisjon av moras forsvinning):⁹⁰ «[U]afhængigt af, om erindrungen i sig selv er lystbetonet eller ej», får vi vite at «børn gentager alt det i deres leg, som har gjort et stort indtryk på dem i livet» (Det er tydeligvis likevel mulig for psyken å innlemme ulystskapende ytre stimuli).⁹¹ Freud gir to preliminære forklaringer: at barn «afreagerer indtrykkets styrke og så at sige gør sig selv til herre over situationen» samt at leken deres er styrt av «ønsket om at være voksne og at kunne gøre som de voksne». ⁹² Men det er inntrykkets styrke som betones, både i passasjen om barnas lek og avhandlinga som helhet, noe som forklares ved at sterke eksterne stimuli er i stand til å trenge inn i psyken.⁹³ Man kan derfor ledes til å tro at inntrykkets kraft er utslagsgivende for at noe skal gjentas i lek. Retter vi blikket mot det Freud sier om sjølfølelsen i «Om indførelsen af begrebet narcissisme» antydes et annet svar: «Alt, hvad man ejer eller har nået, og enhver rest af den primitive almagtsfølelse, som er blevet bekræftet gennem erfaringen, hjælper med til at forøge selvfølelsen». ⁹⁴ Sjølfølelsen bestyrkes således av hva man når, av det man får til, også når barn hermer noe i lek. Dette er noe vi godt gjenkjenner: det å mestre noe; likegyldig om det er kjedelig, direkte truende eller lystbetona; vekker stor glede, og det gjelder uavhengig av om det som mestres er av psykisk art eller en motorisk ferdighet. Det er således ikke inntrykkets styrke eller hvorvidt det er forbundet med lyst eller ikke som er det avgjørende for om det kan inngå i lek, og at barn etterlikner smått som stort så tidlig i deres liv som den motoriske utviklinga tillater, er lett å iakttå. Indirekte argumenterer Freud med andre ord for at mestring er lystskapende i seg sjøl, skjønt fokuset nok ligger på sluttproduktet: det å få til noe. Dette synet understøttes også i *Vitsen og dens forhold til det ubevisste* (1905), men tyngdepunktet er et annet sted: «Vitsens lystvirkning kan man da si har en kjerne av opprinnelig lekeglede». ⁹⁵ Opprinnelig lekeglede kan vanskelig bety annet enn at leken og mestring i seg sjøl kan være lystfremkallende. Det kan derfor virke noe underlig når Freud skriver «at det er overflødig at antage en særlig efterligningsdrift som legens motiv» i *Hinsides lystprinsippet* samtidig som han postulerer dødsdriftene seinere i avhandlinga. ⁹⁶

Hensikten med denne ekskursen var å antyde en annen strategi for hvordan

subjekt og objekt bindes til hverandre som er mindre kontant enn Freuds psykiske modell tilsier, med dens fokusering på det fysiske sammenstøtet mellom dem (det faktiske objektet som opphever spenninga, og de personene som tilveiebringer det, blir lystobjekter). I stedet for spenninga (mangelen hos Jaques Lacan) som det som driver subjektet og binder det til verdenen, kunne bildet vendes på hodet ved å la noe positivt være primus motor: subjektets lyst ved å mime omgivelsene, en lyst som kanskje i like stor grad er knytta til sjølve aktiviteten som det som mimes. Dermed vil jeg på ingen måte unnså betydninga av ønsket om å være som de voksne, for barnets adaptasjon av verdenen gjennom mimesis, en betydning som ikke blir mindre av at den foregår ved fremmed hjelp og forsterkes ved positiv respons. Aksentforskyvninga fra ønsket om å være som de voksne, til mimelysten er et grep fra min side som muliggjør en mer positiv ontogenese. Jeg vil heller ikke avvise at inntrykkets styrke eller positiv valorisering av det, kan være av stor betydning for å øke sannsynligheten for at det inngår i lek. Men det forekommer meg at begge deler vil være underlagt ønsket om å være som voksne og det jeg har kalt fremmed hjelp, fordi valoriseringa av det som kan inngå i leken i overveiende grad går gjennom omgivelsene (de voksne, gjerne også andre barn og da særlig de som er eldre enn barnet er), og det er vel vanskelig å forestille seg at barnet skulle ha behov for å bearbeide mors forsvinning hvis det ikke var bundet til henne.

Det som overføres til subjektet i denne prosessen er ikke bare et normsett og en rekke ferdigheter av psykisk og fysisk art, men også et begjær – eller rettere en rekke normer og flere begjær. Dette begjæret gjelder ikke bare det man vil ha, men like mye det man vil være. Jeg betrakter således begjæret som en følelsesbinding retta fra et subjekt til et objekt og spent ut mellom to poler eller modaliteter, være og ha. Den ene polen kan dominere på bekostning av den andre, men de vil alltid være representert begge to.

Ved å la begjæret være foreldrenes og samfunnets begjær har jeg lagt meg tett opp til Lacans definisjon av begjæret i *The Four Fundamental Concepts of Psycho-Analysis* (1973) slik det kjennes gjennom bonmotet: «Man's desire is the desire of the Other».⁹⁷ Når jeg ikke har fokusert på Lacan, er det fordi jeg har prøvd å vise at begjæret ikke bare er bundet til Loven, som er språket og samfunnet for Lacan, men vokser fram gjennom møtet med mange skikkelser og institusjoner, formelle såvel som uformelle (en gjeng, kamerat-/venninneflokk eller annet) – til og med personer og fora som står i opposisjon til loven. Dessuten betrakter jeg ikke begjæret som utelukkende seksuelt, noe Lacan gjør.⁹⁸ Det kanskje viktigste argumentet er at jeg både har ønska å unngå den særegne filosofiske logikken i Lacans tenkning og den eksistensialistiske pessimismen som ligger som en understrøm i hans psykoanalyse – kanskje tydeligst hos den tidlige Lacan med begjæret kretsende om en værensmangel (*manque à être*).⁹⁹

Innledningsvis hevda jeg at identifiseringa i all hovedsak former subjektet. I denne framstillinga av den freudske tenkninga har jeg sett bort fra arv og biologi; de vil også virke inn på subjektets identitet. Sett i lys av det sistnevnte, vil utsagnet fortsatt være gyldig, men fra et psykoanalytisk perspektiv vil det

måtte endres til at identifiseringa former subjektet helt og holdent. Dermed er ikke alt sagt om identifisering, begjær og identitet fordi begjæret kan fikseres eller utsettes for det vi, med en lettere omskrivning av Freud, kunne kalle begjærsskjebner,¹⁰⁰ noe som medfører at deler av begjæret og identiteten bindes opp til en viss type objekter eller delobjekter på en spesiell måte. Også her spiller identifisering en avgjørende rolle.

Litteratur

- Bjerke, Tore. 2000. Utviklingspsykologi: modeller og tidlig utvikling. I Haugen 2000: 141-183.
- Burke, Edmund. 1990 (1757). *A Philosophical Enquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and Beautiful*. Oxford.
- Craig, Edward (red.). 1998. *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London.
- Evans, Dylan. 1996. *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*. London.
- Freud, Sigmund. 1998 (1912). Om den allmänna tendensen till nedvärdering inom kärlekslivet. I *Sexualiteten. Samlade skrifter av Sigmund Freud* bd. 5: 196-207. Stockholm.
- Freud, Sigmund. 1994a (1917/33): *Psykoanalyse. Samlede forelæsnings*, København.
- Freud, Sigmund. 1994b (1905). *Vitsen og dens forhold til det ubeviste*. Oslo.
- Freud, Sigmund. 1988 (1900). *Drømmetydning*. København.
- Freud, Sigmund. 1985 (1905-31). *Afhandlinger om seksualteori*. København.
- Freud, Sigmund. 1983 (1909). *Lille Hans. Analyse af en femårig drengs fobi*. København.
- Freud, Sigmund. 1980 (1950). *Udkast til en videnskabelig psykologi. «Enwurf» 1895*. København.
- Freud, Sigmund. 1976. *Metapsykologi* bd. 2. København.
- Freud, Sigmund. 1975. *Metapsykologi* bd. 1. København.
- Freud, Sigmund. 1972 (1969.. *Gesammelte Werke*. bd. 8. Frankfurt am Main.
- Gadamer, Hans-Georg. 1975 (1960). *Truth and Method*. New York.
- Haugen, Richard (red.). 2000. *Barn og unges læringsmiljø. Fra enkeltindivid til medlem av et flerkulturelt fellesskap*. Kristiansand.
- Kitcher, Patricia. 1998. Psychoanalysis, Methodological issues in. I Craig 1998 bd. 7: 811-817.
- Kitcher, Patricia. 1992. *Freud's Dream. A Complete Interdisciplinary Science of Mind*. London.
- Laplanche, Jean og Pontalis, Jean-Bertrand. 1988 (1967). *The Language of Psychoanalysis*. London.
- Manniche, Vibeke. 1999 (1995). *Bogen om barnet. Graviditet, fødsel og barnets første 6 år*. København.
- Popper, Karl R. 1972 (1963). *Conjectures and Refutations*. London.
- Reitan, Rolf. 1988. *Freuds narcissisme*. Århus.
- Sulloway, Frank J. 1979. *Freud, Biologist of the Mind. Beyond The Psychoanalytic Legend*. New York.
- Westermarck, Edvard. 1934. *Freuds teori om oedipuskompleksen i sociologisk belysning*. Stockholm.

Williamson, Timothy. 1998. Identity. I Craig 1998 bd. 4: 675-678.

Zizek, Slavoj. 1997. *The Plague of Fantasies*. London.

Noter

¹ Timothy Williamson uttrykker det slik: «*Anything whatsoever has the relation of identity to itself, and to nothing else. Things are identical if they are one thing, not two*» (Williamson 1998: 675).

² «*Without it [the concept of identity], counting would be impossible, for we could not distinguish in principle between counting one thing twice and counting two different things*» (*loc.cit.*).

³ John Lockes definisjon av personlig identitet som værende «the same consciousness» fra *An Essay Concerning Human Understanding* (1689), er utgangspunktet for den diskusjonen som knytter seg til begrepet personlig identitet gjennom det at tid er omdreiningspunktet for drøftelsene, i Lockes tilfelle at bevisstheten er den samme som før (Locke 1974: 212 f). At Locke er utgangspunktet, kommer også til syne ved at diskusjonen først og fremst har konsentrert seg om å substituere bevissthet med andre begreper som, hvis vi abstraherer, kunne kalle henholdvis psykiske (tro, karaktertrekk, hukommelse, begjær m.m.) eller fysiske (kropp, hjerne). Opp til for nylig har den psykiske oppfatninga, psykisk kontinuitet, dominert, men Brian Garret hevder at «*the most plausible view appears to be a mixed view, according to which personal identity has to be understood in terms of both physical and psychological relations*», noe han grunngrir med at det er det synspunktet som er «*minimally controversial*» (Garret 1998: 306).

⁴ I juridisk sammenheng vil en person som betraktes som sinnssjuk i gjerningsøyeblikket, ikke den samme som vedkommende ellers er, få en helt annen dom enn en som som er identisk med seg sjøl.

⁵ Sett utafra kan det forekomme underlig at ikke psykologien har noen teori om identitet, men historisk lar det seg forklare gjennom det at psykologien konsolideres som vitenskap i et klima prega av positivisme, og hvor det hersker innbitt skepsis til fortolkninger og teoridannelser som ikke kan testes eksperimentelt.

⁶ Popper 1972: 34-38.

⁷ Richard Wollheim, Donald Davidson og Adam Morton argumenterer for at psykoanalysens hypoteser er av samme slag som common sense-forklaringer (Kitcher 1998: 815). Dermed burde det også være mulig å la vår egen fornuft og erfaring være utslagsgivende i fortolkninga av psykoanalysen, sjøl om det, som Patricia Kitcher påpeker, fins komplekse tilfeller som er «*too tangled to permit any degree of confidence in a particular belief-desire explanation*» (*ibid.*: 816).

⁸ «*Freud's theories reflect the faulty logic of outmoded nineteenth-century biological assumptions, particularly those of a psychophysicalist, Lamarckian, and biogenetic nature,*» skriver Frank J. Sulloway (Sulloway 1979: 497 f). Se også Kitcher 1992.

⁹ Edvard Westermarck påpeker ikke bare at Freuds og psykoanalysens argumentasjon i forhold til ødipuskompleksets universalitet er uholdbar; den er også feilaktig (Westermarck 1934). Han hevder således at det verken i vår del av verden eller i andre deler av den (heller ikke tidligere) er vanlig at sønnen begjærer mor seksuelt eller hater faren eller gjør begge deler på en gang. Det eksisterer heller ikke

noe allment elektrakompleks (datteren som begjærer faren og ønsker mora av veien).¹⁰ Laplanche og Pontalis uttrykker det slik: «In Freud's work the concept of identification comes little by little to have the central importance which makes it, not simply one psychical mechanism among others, but the operation itself whereby the human subject is constituted» (Laplanche og Pontalis 1988: 206). Men sjøl om begrepet får en stadig mer framtreddende rolle hos Freud og Laplanche og Pontalis påpeker at utarbeidelsen av det andre psykiske apparatet i *Jeg'et og det'et* «testifies to the new depth and growing significance of the idea of identification [...] This elaboration of the notion is not carried so far, either in Freud or in psycho-analytic theory as a whole, as a systematisation of the various modes of identification» (*ibid.*: 207).

¹¹ Freud 1976: 116.

¹² *Ibid.*: 114.

¹³ Herman Nunberg, Daniel Lagache og Jaques Lacan skiller mellom jegideal og idealjag hos Freud, hvorav det sistnevnte er narsissistisk fundert (jf. Laplanche og Pontalis 1988: 201 f). Hos Freud brukes imidlertid begrepene om hverandre. I et avsnitt i «Om indførelsen af bebet narcissisme» hvor Freud snakker om «idealjag», støter vi også på betegnelsen «jegidealets [...] skikkelse» (Freud 1975: 105).

¹⁴ Freud 1976: 115.

¹⁵ *Ibid.*: 117.

¹⁶ *Loc.cit.*

¹⁷ *Loc.cit.*

¹⁸ *Ibid.*: 116.

¹⁹ *Loc.cit.*

²⁰ *Loc.cit.*

²¹ *Ibid.*: 114.

²² *Ibid.*: 115.

²³ *Loc.cit.*

²⁴ *Loc.cit.*, *loc.cit.*, *ibid.*: 116, *loc.cit.*

²⁵ Det imitative momentet antydes også hos Freud i note 56: «Fra identificeringen fører der en vej over *efterligningen* frem til indfølingen» (*ibid.*: 150, min kursivering).

²⁶ Grunnen til at jeg har valgt å rubrisere denne prosessen som adaptiv, er for å betone at innlemmelsen transformerer subjektet. Freuds foretrukne begrep, introjeksjon, framhever godt at noe opptas i subjektet, men ikke at det endres. En annen mulighet ville vært å lande på assimilasjon, Freuds betegnelse i *Drømmetydning*: «Identificeringen er således ikke en simpel imitation, men en assimilation på grundlag af, at patienten mener at have samme ætiologiske forudsætninger; den uttrykker et 'ligesom' og udgår fra noget fælles, der forbliver i det ubevidste» (Freud 1988: 129). Begrepet får fram det transformative, men gir ingen umiddelbare assosiasjoner i retning av innlemmelse. Dessuten kan assimilasjon forstås som en toveisprosess hvor, la oss si, person A blir lik B samtidig som B blir lik A. Det mest vanlige er at identifiseringer er ensidige, altså at A blir lik B eller omvendt. Betegnelsen inngår heller ikke som et fast begrep i Freuds videre refleksjoner over identifisering.

²⁷ Freud 1975: 107.

²⁸ Jf. Laplanche og Pontalis som skriver følgende om subjektet: «[H]e internalises intersubjective *relations*» (Laplanche og Pontalis 1988: 208).

²⁹ Jf. også *Jeg'et og det'et*: «Over-jeg'et er jo opstået gjennom en identifisering med faderforbilledet» (Freud 1976: 194).

³⁰ Freud 1975: 105.

³¹ *Ibid.*: 103.

³² Jf. også utsagnet: «Lægger man märke til omsorgsfulde foreldres innstilling over for deres barn, må man forstå den som en genoplivelse og en reproduksjon av deres egen for lengst oppgivne narcissisme» (*loc.cit.*).

³³ *Ibid.*: 105. At det forholder seg slik, blir mer tydelig i et annet utsagn: «Vi har sagt, at fortrængningen udgår fra jeg'et. Vi kunne præcisere: fra jeg'ets selvagtelse», og sjølaktelsen er lokalisert i overjeg'et (*loc.cit.*).

³⁴ *Ibid.*: 110.

³⁵ At overjeg'et i store trekk er ubevisst, er delvis et resultat av at de prosessene som er involvert i etableringa av det, ikke er bundet til de store driftskildene. Dessuten framgår det i innlemmelsen av overjeg'ets narsissistiske komponenter at det som importerer fra foreldrene, i liten grad er bevisst: «Der er imidlertid også en tilbøjelighet til over for barnet at suspendere alle de kulturelle erhvervelser, som man har fravist sin egen narcissisme en anerkendelse af, og til på barnets vegne at forny kravene om for lengst oppgivne privilegier,» bemerker Freud i «Om indførelsen af begrebet narcissisme» (*ibid.*: 103). Den renonseringa foreldrene har måttet foreta i forhold til realiseringa av egne idealer i deres respektive liv, oppheves i idealiseringa av barnet, noe som fører til at den bevisste innsikten i at disse idealene vanskelig lar seg innfri suspenderes. Videre kan det tilføyes at barnet overtar disse idealene på et tidspunkt hvor dets kompetanse om de ytre forholdene er begrensa. Det kan derfor i liten grad korrigere dem. Av Jaques Lacan lærer vi på en langt mer uttalt måte at begjæret (drifter hos Freud) er forma av samfunnet (den andre, med stor eller liten a, i Lacans terminologi). Men den konkrete rekkevidden av dette har først og fremst blitt synliggjort gjennom Slavoj Zizeks påpekninger av at det ikke er ideologiens eller fellesskapets manifeste form som binder folk sammen, snarere de fantasiene/fantasmene som ubevisst er knytta til dem: «[F]antasy mediates between the formal symbolic structure and the positivity of the objects we encounter in reality – that is to say, it provides a 'schema' according to which certain positive objects in reality can function as objects of desire, filling in the empty places openend up by the formal symbolic structure» (Zizek 1997: 7). Innsikten er imidlertid til stede hos Freud, bl.a. gjennom det at barnet ved å overta foreldrenes narsissisme kommer til å dele idealer og normer med dem, dele et verdisett som ikke fornuftsbasert.

³⁶ Freud 1976: 188. Som den oppmerksomme leser vil legge merke til, har Freud en tendens til å ikke skille mellom jeg'et som en topisk størrelse, som noe i subjektet («stiller sig over for jeg'et som over-jeg»), og jeg'et som subjekt eller noe som nærmer seg en slik betydning («disse identifiseringer [opfører sig] almindeligvis [...] som en specifik instans i jeg'et»).

³⁷ I «Metapsykologisk supplement til drømmelæren» (1917) omtaler Freud «realitetsprøvelsen» som «én af de store *jeg-institutioner*» (Freud 1975: 213). Dermed forbindes realitetsprinsippet med bevisstheten og motiliteten gjennom dets plassering i jeg'et, jf. *Jeg'et og det'et*: «Til dette jeg er bevidstheden knyttet. Det behersker adgangen til motiliteten, det vil sige til spændingernes udløsning i yderverdenen»,

den, som lykkeligvis har undgået en incestuøs fiksering af sin libido, er fuldstændigt unddraget dens indflydelse. Det er en tydelig efterklang af denne udviklingsfase, når den unge mands første alvorlige forelskelse, som det så hyppigt er tilfældet, gælder en moden kvinde, og pigens en ældre, med autoritet udstyret mand, altså personer som kan levendegøre billedet af henholdsvis moderen og faderen for dem. Objektvalget foregår vel i det hele taget i en mere fri tilknytning til disse forbilleder. Fremfor alt søger manden efter et erindringsbillede af moderen, sådan som det har behersket ham siden barndommens begyndelse» (Freud 1985: 123, note utelatt).

⁴⁶ Freud 1976: 117. Formelen: identificering med mor og elske seg sjøl som hun elskar han, har Freud med all sannsynlighet fra Isidor Sadger (jf. Rolf Reitan 1988: 17 ff.).

⁴⁷ Freud 1988: 128.

⁴⁸ Som nevnt tidligere, forklarer Freud i *Massepsykologi og jeg-analyse* den unge mannens identificering med mor som regresjon, regresjon grunnet fiksering til mor. Dette er en forklaring som gjentas i *Eine Kindheits Erinnerung des Leonardo da Vinci* (1910), men den rommer også en annen forklaring. Homofili skyldes sterke mødre og svake eller fraværende menn: «Sadger fremhæver, at hans homoseksuelles mødre ofte var mandkvinder, kvinder med energiske karaktertræk, der kunne trænge faderen bort fra den stilling, der tilkommer ham; jeg har lejlighedsvist set det samme, men fået stærkere indtryk fra de tilfælde, hvor faderen fra begyndelsen manglede eller tidligt faldt bort, således at drengen var prispivet den kvindelige indflydelse. Det ser næsten ud, som en stærk faders tilstedeværelse sikrer sønnen den rigtige afgørelse i objektvalget af det modsatte køn» (Her sitert etter Reitan 1988: 28, men Reitans kursiveringer er ikke bibeholdt). Siden sønnen normalt identifiserer seg med faren og tilstedeværelsen av en sterk far «sikrer sønnen den riktige afgørelse i objektvalget», vil det være opplagt å slutte at det er identifiseringa med faren som hjelper sønnen å velge et seksualobjekt av motsatt kjønn, og at denne identifiseringa uteblir for homofile menn. Forklaringa om at mannlig homofili skyldes «en meget intensiv erotisk binding til moderen» står imidlertid ikke i motsetning til fravær av identifisering med faren (*loc.cit.*).

⁴⁹ Westermarck 1934.

⁵⁰ I «Ødipus-kompleksets undergang» (1924) heter det om avviklinga av ødipus-komplekset at «[o]bjektbesættningerne bliver opgivet og erstattet gennem identificering» (Freud 1985: 171), mens identifiseringa i *Massepsykologi og jeg-analyse* omtales som «den tidligste og mest oprindelige form» for følelsesbinding. I tillegg heter det at objektbindinga finner sted «[s]amtidig [...] måske endog før» (Freud 1976: 115 og 114).

⁵¹ *Ibid.*: 114.

⁵² *Ibid.*: 115. Jf. også «En anden fornemmelse siger oss, at vi er langt fra at have udtømt identificeringens problem» (*ibid.*: 116). Tilogmed så seint som i *Nye forelesninger til indføring i psykoanalysen* (1933) er han usikker på hvordan han skal forstå identifiseringa: «Jeg er ikke ganske tilfreds med disse betragtninger om identificeringen» (Freud 1994a: 405).

⁵³ Freud 1988: 424. Modellen er noe mer utførlig beskrevet i *Udkast til en videnskabelig psykologi* (skrevet i 1895, men først publiert i 1950). Når jeg her foretrekker å illustrere den ved hjelp av den modellen som vi finner *Drømmetydning*, er det fordi den er frukten av arbeidet med *Udkast til en videnskabelig psykologi* og mer i tråd

med perspektivet i Freuds videre arbeid (konteksten til *Udkast til en videnskabelig psykologi* er neurobiologien; begrepsapparatet likeens mens terminologien og tankegangen i *Drømmetydning* er mer psykoanalytisk).

⁵⁴ Om konstansprinsippet som ikke har noe navn i *Drømmetydning*, heter det: «Hypoteser, der må begrundes på anden måde, siger os, at apparatet i første omgang bestræbte sig for at holde sig mest muligt frit for stimuli» (Freud 1988: 444). Lystprinsippet heter på dette tidspunktet ulystprinsippet.

⁵⁵ Freud 1976: 22.

⁵⁶ Freud 1975: 61.

⁵⁷ Freud 1976: 22.

⁵⁸ Freud 1988: 468.

⁵⁹ Ifølge Kitcher er det biologien, nærmere bestemt refleksbevegelsen som utgjør basis for Freuds psykiske modell – mest utførlig i *Udkast til en videnskabelig psykologi* (Kitcher 1992, særlig kapitlene 2 og 4). Når jeg skriver både biologisk og psykologisk er det fordi jeg har prøvd å lese fram en psykologisk Freud for å unngå å havne i de fallgrubene han sjøl ramla i ved å basere seg på teorier fra andre vitenskaper som seinere har vist seg å ikke holde stikk (jf. note 8).

⁶⁰ Freud nevner «*ydre skrækoplevelse* [...] sensorisk stimulus, som er kilde til en smertefuld excitation» (Freud 1988: 469).

⁶¹ *Loc.cit.*

⁶² *Ibid.*: 468. Ytre spenningskapende stimuli etterlater ikke engang erindringsspør: «[E]rindringen skyes» som heter det med Freuds ord – noe som ikke lyder særlig overbevisende (*ibid.*: 469). Hvis vi skal tro det Freud skriver om realitetsprinsippet, åpnes det heller ikke her for at psyken kan ta inn i seg noe faretruende eller smertefullt; den kan kun bedømme en forestilling eller et objekt i forhold til eksistens og egenskap, og denne bedømmelsen er lagt til bevisstheten (jf. note 37). I det ubevisste, hvor det ikke er rom for realitetstesting, vil det være enda mindre plass for opptak av noe ubehagelig.

⁶³ Freud 1975: 125.

⁶⁴ I *Drømmetydning* heter det om apparatet at det «i sin første konstruktion fulgte refleksapparatets skema, hvorved det fikk mulighed for *straks* ad motorisk vej at afvikle en udefra ankommende sensorisk stimulus» (Freud 1988: 444, mine kursivering). Refleksbevegelsen er således til stede i navnet på det psykiske apparatet.

⁶⁵ Freud 1988: 444. Jf. også «Drifter og driftsskæbner»: «De driftspirringer, der opstår i organismens indre, kan ikke fjernes ved denne mekanisme [trekke seg bort fra pirringene gjennom muskelbevegelser]» (Freud 1975: 125), noe som utdypes slik: «Da den [driften] ikke angriber fra det ydre, men fra kroppens indre, er der heller ingen flugt der kan anvendes mod den» (*ibid.*: 124).

⁶⁶ Freud 1988: 444 f.

⁶⁷ Burke 1990: 34.

⁶⁸ «Barnets samvær med sin plejeperson er for det en *uophørligt* flydende kilde til seksuel ophidselse og tilfredsstillelse ud fra de erogene zoner,» skriver Freud i *Tre afhandlinger om seksualteori*, noe som ikke kan bety annet enn at barnet opplever lyst også når det ikke eksisterer en indre spenning (Freud 1985: 119, min kursivering). Jf. også følgende passasje fra *Lille Hans. Analyse af en femårig drengs fobi*:

«Drengen [lille Hans] havde på den sædvanlige måde med udgangspunkt i barneplejen fundet vejen til objektkærligheden, og en ny lystoplevelse var blevet afgørende for ham, nemlig det at sove ved siden af moderen; i sammensætningen af denne lystoplevelse vil vi gerne fremhæve *lysten ved hudberøring*, som er et konstitutionelt særkende for os alle», hvor den lysten som er forbundet med hudberøring, tydeligvis er et konstitutivt trekk – ikke avhengig av spenningsreduksjon (Freud 1983: 101, min kursivering).

⁶⁹ Problemet med innlemmelse av eksternt ubehag i psyken melder seg for full kraft for Freud etter første verdenskrig, hvor møtet med krigens uhyrligheter for mange soldaters vedkommende fortsetter å hjemsoke dem i drømme – lenge etter krigens opphør. I Freuds teoretisering over drømmens psykologi skulle dette ikke kunne forekomme fordi drømmen er en «ønskeoppfyllelse» (Freud 1988: 109), og som vi har berørt tidligere, bestemmes ønskeoppfyllelsen som «perceptionens genoptræden» av det som oppheva den indre spenninga (*ibid.*: 445). Med andre ord kan man kun gjenkalle i drømme det som har oppheva en indre spenning (jf. også at psyken ikke er i stand til å innlemme en ubehagelig persepsjon). Når Freud prøver å komme i rette med dette problemet i *Hinsides lystprincippet*, velger han imidlertid ikke å endre sjølve grunnmodellen, men innfører hjelpehypoteser (psyken utstyres med et pirringsskjold som kan gjennombrytes av ytre pirringer, bare de er sterke nok, og han postulerer dødsdriftene).

⁷⁰ Freud 1975: 124.

⁷¹ *Ibid.*: 127.

⁷² Freud 1988: 444.

⁷³ *Ibid.*: 468.

⁷⁴ «En bitter livserfaring må have modificeret denne primitive tankevirksomhed til en mere hensigtsmæssig, *sekundær*» (*ibid.*: 445, min kursivering).

⁷⁵ Freud 1975: 62.

⁷⁶ Jf. tittelen på kapittel 7. E. «Primær- og sekundærprocessen. Fortrængningen» i *Drømmetydning*. Overgangen fra primærprocessen til sekundærprocessen omtales slik: «Dermed blev en anden virksomhed – som vi udtrykker det: et andet *systems* virksomhed – nødvendig, der ikke vil tillade, at erindringsbesætningen trænger frem til perception og derfra binder de psykiske kræfter, men fører den fra en behovstimulus udgående excitation ad en omvej, der endelig via den vilkårlige motilitet forandrer omverdenen sådan, at den *reale* perception af tilfredsstillelsesobjektet kan indtræde» (*op.cit.*: 468, den siste kursivering er utført av meg).

⁷⁷ *Gesammelte Werke*, bind 8, 1969: 97. Begrepet jeg- eller sjøloppholdelsesdrifter opptrer her for første gang. Umiddelbart forekommer det merkelig at sjøloppholdelsesdriftene ikke er til stede fra punkt null. Fra et empirisk ståsted lyder det også besynderlig at barnet kan gjenkalle tilfredsstillelsesobjektet i erindringa før det skriker etter mat. Undersøkelser viser at barnet kan gjenkjenne lyder som det har hørt i mors liv, men derfra til å gjenkalle disse lydene i psyken er et langt skritt (jf. Tore Bjerke 2000: 155).

⁷⁸ Freud 1998: 197.

⁷⁹ Freud 1985: 118.

⁸⁰ Freud 1988: 444.

- 81 Freud 1975: 100. Jf. også *Tre afhandlinger om seksualteori*: «Det er ikke uden grund, at barnets sugen på moderens bryst er blevet forbilledet for enhver kærlighedsrelation» (Freud 1985: 118).
- 82 Sjøl om Freud sjelden er særlig presis med hva han betrakter som driftens kilder eller behov, som er Freuds foretrukne begrep i *Udkast til en videnskabelig psykologi, Drømmetydning* og «Drifter og driftsskæbner», framhever han: «hunger, åndedræt, seksualitet» som eksempler på «store behov» i *Udkast til en videnskabelig psykologi* (Freud 1980: 17).
- 83 Freud 1975: 64, min kursivering.
- 84 Freud 1976: 23.
- 85 Jf. f.eks. Foucault 1994.
- 86 Manniche 1999: 180 f.
- 87 «Hvis barnet onanerer meget eller over lang tid, kan det være tegn på, at barnet er under for stort pres, måske i forbindelse med spisning, renlighed eller andre lignende ting,» kommenterer Vibeke Manniche (*ibid.*: 181). Ifølge Manniche er det således ofte eksternt press (ytre stimuli) som ligger bak barnets masturbasjon, ikke et indre generert seksuelt behov.
- 88 Sulten er vel det eneste behovet hvor modell og empiri passer noenlunde overens. I forhold til de to andre behovene han nevner i *Udkast til en videnskabelig psykologi*, seksualitet og åndedrett, blir han nødt til å la førstnevnte oppstå i forlengelse av sulten ved at de som tilveiebringer objektet (maten) og ikke objektet sjøl, bli seksualobjekter. Det ville vært fult mulig, som jeg har skissert, å etablere en egen drift på basis av det seksuelle behovet. Men det ville ført Freud ut av ødipuskomplekset. For det sistnevnte behovet gir modellen lite mening sjøl om det er opplagt at det å ikke få puste skaper en enorm indre spenning og at det å få oksygen etter å ha mangla den gir en enorm lettelse. Men i det daglige vil ikke tilgang til oksygen skape noen spenning, og det blir helt absurd å skulle omtale oksygen som et lystobjekt.
- 89 Sjølsagt fins det mer spesielle tilfeller hvor disse bindingene fra foreldrenes side seksualiseres.
- 90 Freud 1976: 28 og 27.
- 91 *Ibid.*: 28 og 29.
- 92 *Ibid.*: 29.
- 93 Om sjokkets vesen heter det at psykoanalysen søker å «forstå dets virkning ud fra gennembrydningen af sjæleorganets parringsskjold» (*ibid.*: 40). Parringsskjold er en slags membran som omslutter psyken og mottar både indre og ytre persepsjoner.
- 94 Freud 1975: 108 f.
- 95 Freud 1994b: 225.
- 96 Freud 1976: 29.
- 97 Lacan 1998: 235.
- 98 Jf. *Écrits. A Selection* (1966): «[T]he motives of the unconscious are limited [...] to sexual desire» (Lacan 1995: 142).
- 99 Jf. Dylan Evans 1996: 95.
- 100 Jf. «Drifter og driftsskæbner».